

Jacek Szpak

Uniwersytet Śląski w Katowicach
starling@onet.eu

<https://orcid.org/0000-0003-3464-9214>

Sytuacja finansowa klasztoru Paulinów na Łąkach Panny Maryi pod Głogówkiem w XVIII i na początku XIX wieku

Abstrakt: Celem artykułu jest omówienie sytuacji finansowej konwentu Paulinów na Łąkach Panny Maryi pod Głogówkiem. Postawiono kilka pytań badawczych: 1) jakie były źródła dochodów, 2) jaka była wysokość dochodów, 3) na jakie cele wydatkowano pieniądze i w jakich kwotach, 4) jak kształtował się bilans finansowy placówki. Wszystkie ustalenia zostały opracowane na podstawie zachowanych źródeł archiwalnych, które znajdują się w Archiwum Zakonu Paulinów na Jasnej Górze w Częstochowie.

Słowa kluczowe: Śląsk, Głogówek, zakon paulinów, finanse

Wstęp

Celem artykułu jest omówienie sytuacji finansowej konwentu Paulinów na Łąkach Panny Maryi pod Głogówkiem. By go zrealizować, starałem się odpowiedzieć na kilka pytań: jakie były źródła i wysokość dochodów, na jakie konkretne cele wydatkowano pieniądze i w jakiej wysokości oraz jak kształtował się bilans finansowy placówki. Ustalenia w tych kwestiach zostały opracowane na podstawie zachowanych źródeł archiwalnych.

Dotąd klasztor Paulinów na Łąkach pod Głogówkiem nie doczekał się pełnego opracowania swych dziejów. Co prawda ks. Leon Kara i jego brat Augustyn napisali niewielki tekst dotyczący dziejów Głogówka i okolicznych miejscowości, jednak autorzy ci byli historykami amatorami, a ich artykuł — oparty na zachowanych

źródłach archiwalnych¹, choć nieco chaotyczny — dotyczył zaledwie kilku problemów. Konwent Paulinów był wzmiankowany w nim niejako tylko przy okazji omawianych zagadnień. Podstawowe informacje dotyczące klasztoru na Łąkach zawarł w swoich pracach paulin, o. prof. Janusz Zbudniewek². Natomiast genezę fundacji klasztoru oraz jego pierwotne uposażenie omówił Leszek Wojciechowski³.

Artykuł opracowano głównie na podstawie materiałów rękopiśmiennych przechowywanych w Archiwum Zakonu Paulinów na Jasnej Górze w Częstochowie (AJG). Ponieważ klasztor znalazł się na terytorium państwa pruskiego, które w 1811 roku dokonało kasaty klasztorów katolickich, źródeł w archiwum zakonnym zachowało się niewiele. Przeprowadzono co prawda kwerendę w Archiwum Państwowym we Wrocławiu, ale znaleziono tam jedynie kilka mikrofilmów. Dokumenty z interesującego mnie okresu należące do tego zespołu dotyczą młynarstwa⁴. Źródła odnoszące się do średniowiecza zostały wykorzystane przez Leszka Wojciechowskiego⁵. Natomiast kwerenda w Archiwum Archidiecezjalnym we Wrocławiu nie była owocna, nie odnaleziono bowiem żadnych materiałów dotyczących klasztoru na Łąkach.

W archiwum jasnogórskim zachowało się łącznie pięć fascykułów, w których znajdują się akta i dokumenty dotyczące bezpośrednio konwentu na Łąkach⁶. Treść tych materiałów obejmuje wszystkie aspekty życia klasztornego, a więc sprawy dyscypliny zakonnej, kwestie duszpasterskie, teologiczne oraz ekonomiczne. Ta ostatnia kategoria źródeł obejmuje różne dokumenty spisane przez zakonników pracujących na Łąkach, przywileje otrzymane przez klasztor, inwentarze gospodarcze i sprawozdania finansowe spisywane przez jego przełożonych oraz akta powizytacyjne. W archiwum jasnogórskim zachował się również fascykuł, który zawiera odpisy akt fundacyjnych poszczególnych konwentów paulińskich, w tym także klasztoru na Łąkach⁷. Trzeba również wspomnieć o szczególnym źródle, ja-

¹ L. KARA, A. KARA: *Zarys dziejów kościoła i klasztoru w Paulinach-Mochowie k. Głogówka*. „Studia Claromontana” 2011, t. 29, s. 391—436.

² J. ZBUDNIEWEK: *Katalog domów i rezydencji polskiej prowincji paulinów*. „Nasza Przeszłość” 1969, t. 31, s. 211—212; J. ZBUDNIEWEK: *Paulini wczoraj i dzisiaj*. „Studia Claromontana” 2007, t. 25, s. 239—241.

³ L. WOJCIECHOWSKI: *Najstarsze klasztory paulinów w Polsce. Fundacja — uposażenie — rozwój do koło 1430 roku*. „Studia Claromontana” 1991, t. 11, s. 154—160, 162—172, 174; L. KARA, A. KARA: *Zarys dziejów kościoła...*, s. 396—397; J. ZBUDNIEWEK: *Katalog domów i rezydencji...*, s. 211—212.

⁴ Archiwum Państwowe we Wrocławiu (dalej: APW), *Klasztor Paulinów — Eremitów w Łąkach k. Koźła*, rep. 127, mf. T 4633, nr 7.

⁵ L. WOJCIECHOWSKI: *Najstarsze klasztory paulinów...*, s. 198—201, 203—211.

⁶ Archiwum Zakonu Paulinów na Jasnej Górze w Częstochowie (dalej: AJG), sygn. 570 (*Prowincja Głogów 1687—1753*); AJG, sygn. 1534 (*Konwent Głogów 1605—1802*); AJG, sygn. 1607 (*Prowincja Głogów 1703—1807*); AJG, sygn. 1609 (*Prowincja Głogów 1702—1803*); AJG, sygn. 1662 (*Konwent Głogów*), k. 1—14.

⁷ AJG, sygn. 575, k. 39—42.

kim są *Actorum Provinciae Poloniae* (APP). Są to oficjalne akta prowincji polskiej spisywane przez jej sekretarzy. W źródłach tych znajdują się odpisy aktów fundacyjnych, odpisy wyroków sądowych, przywilejów, umów gospodarczych, darowizn, akta wizytacji odbytych w poszczególnych klasztorach, rozporządzenia władz państwowych, listy pasterskie generałów zakonu, prowincjałów czy biskupów miejsca. W APP zawarte są również akta kapituł zakonnych oraz inwentarze spisane w poszczególnych klasztorach⁸.

Zarys dziejów klasztoru na Łąkach Panny Maryi pod Głogówkiem na Górnym Śląsku

Głogówek leżał na obszarze księstwa opolsko-raciborskiego. W 1595 roku Habsburgowie, którzy po wymarcu Piastów opolskich przejęli księstwo, sprzedali Głogówek Oppersdorffom⁹.

Klasztor na Łąkach Panny Maryi pod Głogówkiem został ufundowany przez księcia opolskiego Władysława w 1388 roku, lokowany był na surowym korzeniu. Książę zwolnił dobra klasztorne z prawa stacji, chyba że przybywałyby w sprawach sądowych. Ponadto klasztor miał wypłacać okazjonalnie pieniądze w razie pielgrzymki księcia „za morze” lub małżeństwa jego syna czy córki. Chłopi z dóbr klasztornych musieli wykonywać pewne zobowiązania na rzecz panującego, m.in. płacili poradne w wysokości 2 gr praskich z łanu oraz odbywali podróże do Opola. Klasztor leżał na obszarze parafii w Mionowie¹⁰. W 1394 roku zgodę na jego fundację wyraził biskup wrocławski, książę legnicki Waclaw. Wcześniej proboszcz oraz patronowie parafii w Mionowie również zgodzili się na powstanie nowego klasztoru¹¹.

Konwent funkcjonował prawdopodobnie do 1428 roku. Wówczas to Śląsk został najechnany przez husytów, którzy dokonali licznych zniszczeń. Paulini wrócili na Łąki prawdopodobnie ok. 1524 roku¹². Działania zbrojne z lat 20.—40. XVII wieku

⁸ AJG, sygn. 535, *Actorum Provinciae Poloniae* (dalej: APP), t. 5 (1677—1703); AJG, sygn. 536, APP, t. 6 (1703—1719); AJG, sygn. 537, APP, t. 7 (1719—1731).

⁹ J. KWAK: *Zarys dziejów politycznych księstwa opolsko-raciborskiego (od śmierci księcia Jana Dobrego do zaboru Śląska przez Prusy)*. „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 1978, R. 33, nr 4, s. 485, 488.

¹⁰ AJG, sygn. 575, k. 31—35; L. WOJCIECHOWSKI: *Najstarsze klasztory paulinów...*, s. 154—160, 162—172, 174; L. KARA, A. KARA: *Zarys dziejów kościoła...*, s. 396—397; J. ZBUDNIEWEK: *Katalog domów i rezydencji...*, s. 211—212.

¹¹ B. CZWOJDRAK, J. SPERKA: *Biskupi polscy wobec paulinów w Polsce średniowiecznej*. „Studia Claromontana” 2009, t. 29, s. 59—60.

¹² L. WOJCIECHOWSKI: *Najstarsze klasztory paulinów...*, s. 160—162.

przyniosły ogromne straty na Śląsku opolsko-raciborskim. W 1643 roku wojska szwedzkie zajęły i doszczętnie zniszczyły Głogówek. Była to zemsta za popieranie Habsburgów przez Jerzego III Oppersdorffa. Straty w mieście i dobrach zamkowych szacowano na 126 089 talarów¹³.

W 1645 roku księstwo opolsko-raciborskie przejął w zastaw Władysław IV, któremu Ferdynand III Habsburg zalegał ze spłatą posagów matki i macochy. Księstwo jednak wróciło w posiadanie cesarza w 1666 roku, kiedy to wykupił je za 1 200 000 florenów. Za rządów Wazów księstwo było chronione przed zniszczeniami wojennymi, ponadto rozwijał się tu handel z Rzeczpospolitą, który przynosił mieszkańcom księstwa duże zyski¹⁴.

W 1668 roku paulini wzniesli murowany klasztor, a w XVIII wieku staraniem zakonu wzniesiono kościół pod wezwaniem Trójcy Świętej. Od 1693 roku przy kościele paulińskim działało Bractwo Aniołów Stróżów. W czasie potopu przechowywano tutaj obraz Matki Boskiej Częstochowskiej przewieziony z Jasnej Góry¹⁵. Na początku XIX wieku (1801) klasztor pełnił funkcję domu emerytów. Paulini na Łąkach nie sprawowali posługi parafialnej, nie prowadzili również szpitala dla ubogich czy szkoły¹⁶, pełnili jednak posługę duszpasterską w Olbrachcicach¹⁷.

W 1716 roku doszło do sporu z dziedzicem Głogówka, księciem Jerzym Oppersdorffem, który negocjował ważność nadań na rzecz klasztoru. Ostatecznie jednak zawarto ugodę między stronami konfliktu. Niestety nie wiadomo, jakie były jej warunki¹⁸.

W wyniku tzw. wojen śląskich Prusy zajęły Śląsk. Król Fryderyk II dążył do podporządkowania sobie Kościoła katolickiego, a szczególną niechęcią darzył zakony. Uważał bowiem, że przyczyniają się one do straty wielu młodych ludzi, którzy mogliby pełnić służbę wojskową i płacić podatki. Chcąc wyrównać rzekome straty, jakie państwo pruskie ponosiło z winy zakonów, nałożył na klasztory wysokie podatki, które sięgały 40—50% przychodów¹⁹. Jednak w rzeczywistości obciążenia duchowieństwa były wyższe, ponieważ tzw. kongrua wynosiła tylko 30% dochodów²⁰. W 1743 roku król pruski wydał zarządzenie, według którego tylko władca miał

¹³ J. KWAK: *Zarys dziejów politycznych...*, s. 493.

¹⁴ Ibidem, s. 494—497.

¹⁵ J. ZBUDNIEWEK: *Katalog domów i rezydencji...*, s. 211—212; IDEM: *Paulini wczoraj i dzisiaj...*, s. 239—241.

¹⁶ AJG, sygn. 1534 (*Konwent Głogów 1605—1802*), k. 183—185.

¹⁷ J. ZBUDNIEWEK: *Katalog domów i rezydencji...*, s. 213.

¹⁸ AJG, sygn. 570 (*Prowincja Głogów 1687—1753*), k. 225—227.

¹⁹ J. KOPIEC: *Kościół na Śląsku u progu sekularyzacji*. W: *Sekularyzacja dóbr kościelnych na Górnym Śląsku w 1810 roku*. Red. F. WOLNIK. Opole 2011, s. 10—11; P.P. GACH: *Geografia strat zakonów w końcu XVIII i w XIX wieku*. Rzym 1980, s. 26—27.

²⁰ B. KUMOR: *Historia Kościoła*. Cz. 6: *Czasy nowożytnie. Kościół w okresie absolutyzmu i oświecenia*. Lublin 1985, s. 250.

prawo dokonywać zmian personalnych w poszczególnych klasztorach²¹. W latach 1753—1754 Fryderyk II utworzył nowe prowincje zakonów, które dotąd podlegały przełożonym mającym swe siedziby na obszarze państw habsburskich (m.in. franciszkanie, dominikanie, karmelici). Wydano również zarządzenie, aby do zakonów przyjmowano tylko osoby, które ukończyły 22 lata²². W 1774 roku zabroniono klasztorom porozumiewania się z prowincjałami rezydującymi na obszarze innych państw. Zatem paulini pracujący na Łąkach nie mogli kontaktować się z przełożonymi rezydującymi na Jasnej Górze²³. Władze pruskie dążyły bowiem do ścisłego podporządkowania Kościoła katolickiego państwu²⁴.

W dniu 29 lipca 1794 roku Fryderyk Wilhelm II wydał patent: „[...] względem zniesienia burzliwego i samowolnego postępowania wobec zanoszenia skarg, szczególnie przez suplikację, cechy i korporacje”. Akt ten burzył wewnętrzną karność zakonów i pozwalała odwoływać się zakonnikom od decyzji swych przełożonych do władz administracyjno-państwowych²⁵. Ponadto wszystkie klasztory zostały podporządkowane biskupom diecezjalnym, a więc zniesiono egzempcję zakonów²⁶.

Rozporządzenia administracyjne władz pruskich były przekazywane zakonom za pośrednictwem konsystorza diecezjalnych. Każdy nowo wybrany przełożony był zobowiązany najpierw do złożenia przysięgi wierności królowi pruskiemu, a dopiero po tym akcie podwładni mogli uznać ich władzę²⁷. W dniu 18 lutego 1803 roku władze pruskie wydały akt, który stwierdzał, że wszystkie klasztory podlegały specjalnie powołanym komisarzom, którzy mogli pozbawić przeora urzędu, jeżeli uznali, że jest on niegospodarny. Komisarze na miejsce usuniętego mieli prawo powołać nowego przeora. Poza tym gdyby w murach klasztornych miały miejsce gorszące zajścia, wówczas wspomniani komisarze mieli obowiązek oddać winnych pod nadzór policji. Wszystkie sprawy duchowe pozostawały w gestii biskupa miejsca, natomiast prowincjałowie mieli dbać o karność zakonną. Komisja wizytacyjna miała się składać z przedstawicieli władz zakonnych oraz administracji państwowej²⁸.

²¹ L. KARA, A. KARA: *Zarys dziejów kościoła...*, s. 422.

²² J. KOPIEC: *Kościół na Śląsku...*, s. 10—11.

²³ W. GLIŃSKI: *Komisja Rządowa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego wobec wspólnot religijnych w Królestwie Polskim 1815—1820*. Warszawa 2002, s. 85—86.

²⁴ Szerzej o sytuacji Kościoła katolickiego w zaborze pruskim zob.: J. WYSOCKI: *Kościół katolicki pod zaborem pruskim*. W: *Historia Kościoła w Polsce*. T. 2, cz. 1. Red. B. KUMOR. Warszawa 1974, s. 128—164; B. KUMOR: *Ustrój Kościoła katolickiego w zaborze pruskim w latach 1772—1815*. W: *Historia Kościoła w Polsce*. T. 2, cz. 1..., s. 164—170; P.P. GACH: *Geografia strat zakonów...*, s. 26—27.

²⁵ AJG, sygn. 746, k. 11—18.

²⁶ AJG, sygn. 759, APP, t. 14, k. 84.

²⁷ AJG, sygn. 2761, k. 105; Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie (dalej: AKMK), *Acta Conventu Sanctae Pauli Lesniowiae* (dalej: ACSPL), b. sygn., [b.p.].

²⁸ AJG, sygn. 746, k. 159—160.

Antykościelna polityka władz pruskich wpłynęła również na gospodarkę klasztorów. Administracja pruska przejęła bowiem kontrolę nad ich finansami. W latach 1794—1796 starała się ona za pośrednictwem biskupów zebrać informacje dotyczące ich stanu ekonomicznego²⁹. W ten sposób pruski aparat państwowy przygotowywał się do konfiskaty dóbr kościelnych³⁰. Dokonano jej pod pretekstem złego gospodarowania, na podstawie deklaracji królewskiej z 28 lipca 1796 roku. Duchowieństwo miało być utrzymywane z 50% dotychczasowych dochodów po uprzednim określeniu poziomu zysków uzyskiwanych przez poszczególne beneficja oraz po odliczeniu kosztów administracyjnych i podatków³¹.

Kłęska w wojnie z Francją w 1806 roku i konieczność spłacenia kontrybucji spowodowały, że edyktem z 30 października 1810 roku skasowano klasztory katolickie na terytorium państwa pruskiego. Akcję podjęto 19 listopada 1810 roku, w jej wyniku przejęto wszystkie dobra i cały majątek ruchomy klasztorów. Działaniami z tym związanymi kierowała pięcioosobowa Komisja Główna oraz komisje regionalne. Skasowano łącznie 69 klasztorów, w tym 56 męskich i 13 żeńskich³². W wyniku edyktu zlikwidowano także klasztor Paulinów na Łąkach Panny Maryi pod Głogówkiem³³.

Stan osobowy konwentu

Paulini pracujący w klasztorze na Łąkach pełnili funkcje, które były niezbędne do właściwego funkcjonowania placówki (tabela 1). Na czele klasztoru stał przeor (*prior*), który dbał o dyscyplinę klasztorną, miał obowiązek znać przywileje ekonomiczne i duchowne, jakie w czasie swego funkcjonowania otrzymał konwent, wreszcie jego zadaniem było prowadzenie gospodarki klasztornej. Miał także za zadanie dbać o potrzeby materialne współbraci. Za zgodą władz prowincji przeor mógł zawierać lub odnawiać kontrakty ekonomiczne. Do jego kompetencji należało również mianowanie niższych urzędników: spowiedników, prokuratora, rektora chóru zakonnego, zakrystiana oraz bibliotekarza. Przeor wykonywał wszelkie po-

²⁹ P.P. GACH: *Geografia strat zakonów...*, s. 26—27.

³⁰ AJG, sygn. 1549, k. 22—25; J. SKARBK: *Kościół katolicki na ziemiach polskich pod zaborami 1773—1848*. W: *Historia Kościoła*. T. 4: 1715—1848. Red. L.J. ROGIER, R. AUBERT, M.D. KNOWLES. Warszawa 1987, s. 469; H. KARBOWNIK: *Ofiary iura stolae na ziemiach polskich w latach 1285—1918*. Lublin 1995, s. 155—156.

³¹ P.P. GACH: *Geografia strat zakonów...*, s. 27—29.

³² J. KOPIEC: *Kościół na Śląsku...*, s. 85; P.P. GACH: *Geografia strat zakonów...*, s. 35—37.

³³ J. ZBUDNIEWEK: *Katalog domów i rezydencji...*, s. 211—212; IDEM: *Paulini wczoraj i dzisiaj...*, s. 239—241.

lecenia władz prowincji i zakonu. Swoj urząd pełnił kadencyjnie, przez okres trzech lat, sprawowanie urzędu bez okresu przerwy wymagało zgody władz prowincji³⁴.

Zastępcą przeora był podprzeor (*subprior*), który pod nieobecność przełożonego zajmował się zarządaniem klasztoru. Do jego zwykłych obowiązków należało spisywanie kroniki klasztornej. Prowadził on również specjalną księgę, w której zapisywał wszystkie polecenia władz zakonu i prowincji, postulatory konwentu wobec przełożonych oraz zalecenia wizytatorów odwiedzających klasztor. Podprzeor nadzorował przestrzeganie norm zakonnych w wewnętrznym życiu konwentu. Co trzy miesiące sporządzał inwentarz wszystkich sprzętów znajdujących się w klasztorze, wreszcie wraz z wyznaczonym przez przeora preceptorem i prokuratorem opiekował się kasą klasztorną³⁵.

Tabela 1

Skład osobowy konwentu Paulinów na Łąkach Panny Maryi
pod Głogówkiem

Imię i nazwisko	Urząd
1	2
1711	
Tadeusz Solarski	przeor
Kazimierz Szwarc	podprzeor
Aleksy Solski	kaznodzieja
Faustyn Skrzyszowski	rezydent
1722	
Marcin Kazarnicki	przeor
Euzebiusz Twarodkęski	podprzeor
Herbert Rudziński	kaznodzieja
Konrad Koperski	rezydent
Saumel Kreiserski	rezydent
Justus Pągowski	rezydent
1728	
January Langner	przeor
Filip Orszański	podprzeor
Apolinary Michalski	kaznodzieja

³⁴ CH. KOZBIAŁOWICZ: *Wyjaśnienie do konstytucji paulińskich zwane „Directorium Ordinis S. Pauli Primi Eremitae” z roku 1736*. „Studia Claromontana” 1996, t. 16, s. 220—221; E. KISBÁN: *Historia Zakonu Paulinów macierzystej prowincji węgierskiej*. T. 2. Jasna Góra 2009, s. 318—319.

³⁵ CH. KOZBIAŁOWICZ: *Wyjaśnienie do konstytucji paulińskich...*, s. 220—221; E. KISBÁN: *Historia Zakonu Paulinów...*, s. 318—319.

cd. tab. 1

1	2
Władysław Mielcarski	kaznodzieja
Sebastian Koźbiałowicz	rezydent
Stefan Krivaszy	rezydent
1740	
Ksawery Sierpecki	przeor
Franciszek Mniński	podprzeor
Ludwik Dobrzycki	kaznodzieja
Demetriusz Jarkiewicz	kaznodzieja
Mateusz Fierkiewicz	rezydent
Anzelm Wielbłądzki	rezydent
1746	
Primus Dudkiewicz	przeor
Marian Szalewicz	podprzeor
Henryk Tiller	kaznodzieja
1774	
Godfryd Nayderski	przeor
Benedykt Wayner	podprzeor
Maurycy Sitowicz	kaznodzieja
Samuel Snarski	kaznodzieja
1803	
Gordian Franke	przeor
Ludwik Meyzner	podprzeor
August Bielawski	kaznodzieja
Dominik Cybulski	kaznodzieja
Florian Broński	rezydent
Kanut Langner	rezydent
Emeryk Mszczonowski	rezydent
Nepomucen Płachecki	rezydent
1810	
Benedykt Świtała	przeor
Bernard Bambucki	podprzeor
Urban Widorn	kaznodzieja niedzielny
Telesfor Świtała	brat — laik

Źródło: AJG, sygn. 1609 (*Prowincja Głogówek 1702—1803*), k. 101, 115, 137, 149—151; AJG, sygn. 570 (*Prowincja Głogówek 1687—1753*), k. 1, 60, 91, 165—166; AJG, sygn. 540; APP, t. 11b, k. 223, 588.

W kościołach paulińskich ważną rolę odgrywali kaznodzieje, których dożywotnio mianowały władze prowincji. W jednym klasztorze kaznodzieja mógł przebywać do sześciu lat, a następnie musiał zostać przeniesiony do innej placówki zakonnej. Po dwunastu latach pracy kaznodziejskiej zakonnikowi przysługiwał tytuł przewielebny (*reverendus*), a po opublikowaniu swoich kazań zakonnik automatycznie zasiadał w definitorium, czyli radzie prowincji³⁶.

Ważną rolę w zarządzie gospodarczym klasztorów paulińskich odgrywał prokurator. Opiekował się on kasą klasztorną, jednak pieniądze wydawał tylko za zgodą przeora. Prokurator prowadził również księgowość. Do jego obowiązków należało zabezpieczenie potrzeb żywnościowych klasztoru. Rozpatrywał też skargi służby i poddanych klasztornych, jednak jego wyroki musiał zatwierdzić przeor. Co miesiąc prokurator spisywał stan ekonomiczny klasztoru, a sprawozdanie przekazywał podprzeorowi. Świątynią konwentualną opiekował się zakrystian. Dbał on o porządek w kościele i wszelkie niezbędne paramenty oraz ozdoby. Sporządzał inwentarze wszystkich przedmiotów znajdujących się w świątyni. Dokonywał także wszelkich zakupów na potrzeby kościoła (świece, szaty liturgiczne, księgi liturgiczne) oraz spisywał nazwiska dobroczyńców i pobierał ofiary przekazywane na potrzeby świątyni³⁷.

Poza omówionymi urzędnikami w klasztorach paulińskich działali również spowiednicy, lektorzy, bibliotekarze oraz kapłani dyżurni, którzy dbali o porządek nabożeństw i modlitw konwentualnych³⁸.

Liczebność konwentu Paulinów na Łąkach Panny Maryi pod Głogówkiem (tabela 2) wahała się od trzech do siedmiu zakonników. Wynikała ona zapewne z możliwości utrzymania odpowiedniej liczby osób i zależała od potrzeb duszpasterskich.

Konwent był najliczniejszy w latach 20. i 40. XVIII wieku, kiedy to liczył siedem osób. Trzeba również wspomnieć o czeladzi zatrudnionej w folwarkach oraz o służbie kościelnej. Niestety w materiale archiwalnym nie zachowały się dane dotyczące liczebności tej grupy. Należy jednak sądzić, że zatrudniano około pięciu osób. Zatem w klasztorze trzeba było utrzymać od ośmiu do piętnastu osób.

---

³⁶ J. FLAGA: *Działalność duszpasterska zakonów w drugiej połowie XVIII wieku*. Lublin 1986, s. 81—112; CH. KOZBIAŁOWICZ: *Wyjaśnienie do konstytucji paulińskich...*, s. 213, 233; E. KISBÁN: *Historia Zakonu Paulinów...*, s. 322—324.

³⁷ CH. KOZBIAŁOWICZ: *Wyjaśnienie do konstytucji paulińskich...*, s. 233; E. KISBÁN: *Historia Zakonu Paulinów...*, s. 319, 321.

³⁸ CH. KOZBIAŁOWICZ: *Wyjaśnienie do konstytucji paulińskich...*, s. 233; J. FLAGA: *Zakony męskie w Polsce w 1772 roku*. T. 2, cz. 1: *Duszpasterstwo*. Lublin 1991, s. 28; IDEM: *Działalność duszpasterska zakonów...*, s. 112—120; E. KISBÁN: *Historia Zakonu Paulinów...*, s. 219—221.

Tabela 2
Liczebność konwentu Paulinów na Łąkach Panny Maryi
pod Głogówkiem

Rok	Liczba zakonników
1677	3
1689	6
1711	6
1716	4
1722	6
1728	7
1740	7
1746	5
1762	3
1774	4
1801	6
1804	4
1810	4

Źródło: AJG, sygn. 535, APP, t. 5, k. 26; AJG, sygn. 540, APP, t. 11b, k. 124; AJG, sygn. 544, APP, t. 15, k. 223; AJG, sygn. 570 (*Prowincja Głogów 1687–1753*), k. 1, 60, 91, 165–166; AJG, sygn. 1534 (*Konwent Głogów 1605–1802*), k. 183–185; AJG, sygn. 1609 (*Prowincja Głogów 1702–1803*), k. 101, 115, 137, 149–151, 249.

Podstawy ekonomiczne funkcjonowania klasztoru

Klasztor Paulinów na Łąkach Panny Maryi pod Głogówkiem utrzymywał się z dóbr ziemskich oraz z zapisów kapitałowych. Książę Władysław Opolczyk w momencie fundacji w 1388 roku przekazał paulinom wieś Olbrachcice, dwa folwarki: w Olbrachcicach i Mochowie, pola uprawne wokół klasztoru, winnicę i dwa lasy. Ponadto zakonnicy mogli korzystać z lasów książęcych. Paulini mieli też prawo połowu na rzece Osobłoga i prawo utworzenia stawu na tejże rzece. Dobra otrzymały immunitet, z wyjątkiem poradnego z Olbrachcic. W 1390 roku księżna opolska Ofka zapisała klasztorowi młyn we wsi Dzierzślawice, a około 1411 roku paulini zakupili młyn we wsi Kierpień. Klasztor posiadał również w swoich dobrach prawo propinacji³⁹.

³⁹ AJG, sygn. 1609 (*Prowincja Głogów 1702–1803*), k. 273–275; AJG, sygn. 575, k. 35–37; AJG, sygn. 1534 (*Konwent Głogów 1605–1802*), s. 183–185; L. WOJCIECHOWSKI: *Najstarsze*

W 1528 roku Jerzy Oppersdorff, właściciel Dub i Frydsztajna na Górnym Śląsku, zapisał głogóweckim paulinom kawałek ziemi biegnący od klasztoru do rzeki Osobłogi. Niestety w źródłach brak bliższych informacji na ten temat⁴⁰. W 1568 roku paulini kupili wieś Winiary, a w 1590 roku cesarz Rudolf II sprzedał im wieś Wilków⁴¹. Ponadto posiadali co najmniej dwa łany na obszarze należącym do miasta Głogówka. Łącznie klasztor na Łąkach miał cztery wsie: Wieszczyce, Olbrachcice, Mochów i Wilków. W tych posiadłościach funkcjonowało od dwóch do trzech folwarków. W 1715 roku do klasztoru należał folwark przyklasztorny oraz folwarki w Olbrachcicach i Mochowie, natomiast w latach 1738—1809 działały tylko dwa: przyklasztorny oraz w Olbrachcicach⁴².

Klasztor na Łąkach otrzymał także liczne zapisy kapitałowe (tabela 3), które miały charakter wyderkałów. Dzieliły się one na trzy rodzaje zobowiązań. Pierwszy rodzaj to zobowiązania wieczyste — ani zapisodawca i jego potomkowie, ani zapiso-

Tabela 3
Zapisy finansowe na rzecz klasztoru Paulinów na Łąkach Panny Maryi pod Głogówkiem*

Osoba zapisująca	Zapisana kwota [złp]	Zabezpieczenie zapisu	Zobowiązania klasztoru	Uzyskiwany dochód roczny [złp]
1	2	3	4	5
rok zapisu około 1711				
Ród von Proskau	b.d. ^{a)}	dobra rodowe	odprawianie siedmiu mszy w intencji zapisodawcy i jego rodziny	96,00
rok zapisu 1758				
Dziekan głogówecki	24 000,00	b.d.	b.d.	240,00
rok zapisu 1761				
Magistrat miasta Nysy	5 360,00	b.d.	b.d.	330,10
Proboszcz Wielkiej Prężyny (Gross Pramsen)	2 000,00	b.d.	b.d.	120,00
rok zapisu 1763				
Kapituła kolegiaty nyskiej	400,00	b.d.	b.d.	24,00

klasztoru paulinów..., s. 154—160, 162—172, 174; L. KARA, A. KARA: *Zarys dziejów kościoła...*, s. 396—397.

⁴⁰ *Zbiór dokumentów zakonu paulinów w Polsce*. T. 2. Oprac. J. ZBUDNIEWEK. Warszawa 2004, s. 535—536.

⁴¹ AJG, sygn. 575, k. 39—42.

⁴² AJG, sygn. 1609 (*Prowincja Głogów 1702—1803*), s. 51—53, 60, 71, 75—83, 195—198, 236—237, 273—275.

cd. tab. 3

1	2	3	4	5
brak danych co do roku zapisu				
B.d.	332,00	wieś Olbrachcice	b.d.	20,00 ^{b)}
B.d.	1 308,00	wieś Wilków	b.d.	80,00
Mieszczanin głogówecki Klose	1 600,00	b.d.	b.d.	80,00
B.d.	1 440,00	parafia Schoenau (Szonów)	b.d.	72,00
Ogółem	36 440,00	—	—	1 062,10

* Pragnę serdecznie podziękować dr. hab. Piotrowi Boroniowi z Instytutu Historii Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach za pomoc w identyfikacji miejscowości śląskich.

- a) Jeżeli przyjmiemy, że wysokość odsetek od zapisanej kwoty wahała się od 3% do 5%, to ród von Proskau zapisał od 3200 złp do 1920 złp.
- b) Odsetki miały być wypłacane 24 lutego, a w roku przestępnym 25 lutego (wspomnienie św. Mateusza Apostoła).

Źródło: AJG, sygn. 1607 (*Prowincja Głogów 1703—1807*), k. 45; AJG, sygn. 1609 (*Prowincja Głogówek 1702—1803*), k. 245—246.

biorca nie mogli wykupić zobowiązań. Drugi rodzaj wyderkafu miał charakter dożywni i z chwilą śmierci ofiarodawcy zobowiązania finansowe ulegały likwidacji. Wreszcie trzeci rodzaj wyderkafów nazywano wykupnymi, ponieważ ofiarodawca mógł wykupić zobowiązania⁴³.

W przypadku klasztoru na Łąkach znany jest jeden zapis z obowiązkami duszpasterskimi (odprawianie mszy w intencji zapisodawców), a pozostałe dotyczą wyderkafów wieczystych. Zatem co roku klasztor miał otrzymywać określone odsetki od sum zabezpieczonych z reguły na dobrach ziemskich. Łącznie zapisy kapitałowe wynosiły 36 440 złp, a roczne odsetki szacowano na 1062,10 złp.

Przychody

W 1390 roku paulini głogóweccy zakupili od Władysława Opolczyka czynsz w wysokości 4 grzywien (192 gr⁴⁴) na wsi Dzierzślawice. Zakonnicy zapłacili zań

⁴³ J. BIELECKA: *Kontrakty lwowskie w latach 1768—1775*. Poznań 1949, s. 62—63.

⁴⁴ Wszystkich rozliczeń dokonano w złotym polskim. W takim pieniądzu bowiem rozliczano się w polskiej prowincji paulinów, do której należał klasztor na Łąkach. Złoty polski został wprowadzony przez króla Zygmunta I Starego w 1528 roku; 1 złp liczył 30 groszy srebrnych (gr). Przychód to wszelkie wpływy uzyskane w określonym czasie. Źródłem przychodu były: działalność gospodarcza, praca najemna, emerytura, zasiłek, prawa majątkowe czy dzierżawa. Przychód mógł mieć postać pieniężną bądź towarów lub usług uzyskanych w naturze. Zysk stanowił nadwyżkę z tytułu działalności gospodarczej nad kosztami własnymi wykonywania tej działalności. Zatem od przychodu

40 grzywien (1920 gr), a księżę za tę sumę mógł go odkupić, co prawdopodobnie stało się w późniejszym okresie. Jako dziesięcinę pobierali też 12 gr z 1 łanu — również z Dzierzławic. W 1408 roku paulini za 70 grzywien (3360 gr) wykupili od kapituły św. Bartłomieja w Głogówku czynsz z Olbrachcic w wysokości 7 grzywien (336 gr)⁴⁵.

W 1629 roku klasztor z tytułu mesznego uzyskał 75,06 złp. Opłaty te zebrano z pięciu wsi: Mochów, Wilków, Wranów, Wieszczyce i Olbrachcice⁴⁶. Nie zachowały się natomiast dane dotyczące ogólnej kwoty przychodów. W latach 1714—1717 klasztor uzyskał 5700 złp. W latach 1731—1736 znaczną część przychodów stanowiły odsetki wyderkafove. Przynosiły one łącznie 5252 złp, co stanowiło 12,33% wszystkich przychodów (42 589,08 złp). W latach 1736—1739 dochody z kapitałów wynosiły 7500 złp, co stanowiło 26,88% przychodów (27 903 złp). Widać zatem wzrost przychodów wyderkafowych. Jednak już w latach 1745—1748 kapitały przyniosły jedynie 324,28 złp, czyli 0,91% wszystkich przychodów (35 697,22 złp)⁴⁷.

Strukturę przychodów udało się ustalić jedynie dla lat 1711, 1728—1731 i 1801 (tabela 4). W 1711 roku dominowały czynsze uzyskane od poddanych (83,70%). W latach 1728—1731 struktura przychodów była o wiele bogatsza. Najwięcej uzyskano z tytułu wsparcia ze strony generała zakonu. Kolejne źródła przychodów to propinacja, czynsze od poddanych oraz zwrot długów. Pozostałe kategorie nie odgrywały większej roli. Na uwagę zasługuje spadek wysokości czynszów od poddanych w porównaniu z 1711 rokiem. Świadczy to o zmniejszeniu znaczenia opłat finansowych, a zwiększeniu pracy, do jakiej byli zobowiązani poddani. Trzeba jednak pamiętać, że nie określono aż 67,85% źródeł przychodu⁴⁸. W 1801 roku nie udało się ustalić ponad 39% przychodów. Najważniejszą rolę wśród ustalonych źródeł przychodów odgrywał czynsz z karczmy oraz propinacja. Pojawiły się także dzierżawy gruntów i zwierząt (krowy). Natomiast wyderkafy nie odgrywały większej roli w przychodach⁴⁹.

---

należy odjąć koszty działalności gospodarczej, żeby otrzymać wartość zysku, zob.: I. IHNATOWICZ, A. BIERNAT: *Vademecum do badań nad historią XIX i XX wieku*. Warszawa 2003, s. 89—91; J. SZYMAŃSKI: *Nauki pomocnicze historii*. Warszawa 2009, s. 577—578, 595—596; T. ORŁOWSKI: *Nowy leksykon ekonomiczny*. Warszawa 1998, s. 145; *Słownik ekonomiczny dla przedsiębiorcy w warunkach rynku*. Szczecin 1994, s. 231.

⁴⁵ L. WOJCIECHOWSKI: *Najstarsze klasztory paulinów...*, s. 154—160, 162—174; L. KARA, A. KARA: *Zarys dziejów kościoła i klasztoru...*, s. 396—397.

⁴⁶ AJG, sygn. 1662 (*Konwent Głogówek*), k. 1—14.

⁴⁷ AJG, sygn. 1609 (*Prowincja Głogówek 1702—1803*), k. 61, 209, 218—219, 231.

⁴⁸ Łuki w materiale archiwalnym uniemożliwiły dokładniejsze ustalenie struktury przychodów.

⁴⁹ AJG, sygn. 1534 (*Konwent Głogów 1605—1802*), k. 183—185; AJG, sygn. 1609 (*Prowincja Głogów 1702—1803*), k. 195—198, 209, 218—219, 231, 249, 251, 245—246; AJG, sygn. 1607 (*Prowincja Głogów 1703—1807*), k. 45—47; AJG, sygn. 1662 (*Konwent Głogów*), k. 1—14.

Tabela 4

Struktura przychodów w klasztorze Paulinów na Łąkach pod Głogówkiem
w latach 1711, 1728—1731, 1801

Okres rozliczeniowy	Rodzaj przychodów	Kwota [złp]	Procent
1711	wyderkafy	96,00	8,15
	propinacja	96,00	8,15
	czynsze od poddanych	987,00	83,70
	razem	1 179,00	100,00
1728—1731	sprzedaż	12,00	0,05
	sprzedaż wełny sukiennikom z Głogówka	24,00	0,09
	czynsze z gruntów	30,00	0,11
	opłaty feudalne ^{a)}	58,00	0,22
	czynsz z młynów	149,15	0,56
	zwrot długów	208,00	0,79
	dziesięcina	706,15	2,67
	czynsze od poddanych	1 319,15	4,99
	propinacja	2 344,00	8,86
	pomoc generała	3 652,00	13,81
	niezidentyfikowane	17 946,27	67,85
razem	26 449,12	100,00	
1801	wyderkafy	154,00	1,29
	dzierżawa gruntu i zwierząt	333,00	2,77
	propinacja	751,00	6,26
	niezidentyfikowane	6 000,00	39,68
	dzierżawa karczmy	4 762,00	50,00
	razem	12 000,00	100,00

^{a)} Za wzniesienie nowego domu, od szewca z Wilkowa, z wsi Wilkowo za urodzenie synów, za transport.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie: AJG, sygn. 1534 (*Konwent Głogów 1605—1802*), k. 183—185; AJG, sygn. 1609 (*Prowincja Głogów 1702—1803*), k. 195—198, 209, 218—219, 231, 249, 251, 245—246; AJG, sygn. 1607 (*Prowincja Głogów 1703—1807*), k. 45—47; AJG, sygn. 1662 (*Konwent Głogówek*), k. 1—14.

Jeżeli chodzi o udział poszczególnych kategorii przychodów w ogólnej ich sumie, to najwięcej uzyskano z tytułu dzierżawy karczmy, pomocy od władz zakonu, z propinacji oraz czynszów płaconych przez poddanych. Trzeba jednak pamiętać, że dla 57,30% wpływów nie ustalono źródła. Pozostałe kategorie przychodów nie odgrywały większej roli (tabela 5).

Tabela 5
 Udział poszczególnych kategorii przychodów
 w ogólnej sumie ustalonych przychodów

Kategoria przychodów	Procent
Niezidentyfikowane	57,30
Dzierżawa karczmy	15,14
Pomoc generała zakonu	9,21
Propinacja	8,05
Czynsze od poddanych	5,82
Dziesięcina	1,78
Czynsze z gruntów i zwierząt	0,91
Wyderkafy	0,63
Zwrot długów	0,52
Czynsze z młynów	0,38
Oplaty feudalne ^{a)}	0,15
Sprzedaż wełny sukiennikom z Głogówka	0,06
Sprzedaż narzędzi	0,03
Ogółem	99,98

^{a)} Za wzniesienie nowego domu, od szewca z Wilkowa, z wsi Wilkowo za urodzenie synów, za transport.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie: AJG, sygn. 1534 (*Konwent Głogów 1605—1802*), k. 183—185; AJG, sygn. 1609 (*Prowincja Głogów 1702—1803*), k. 195—198, 209, 218—219, 231, 249, 251, 245—246; AJG, sygn. 1607 (*Prowincja Głogów 1703—1807*), k. 45—47; AJG, sygn. 1662 (*Konwent Głogówek*), k. 1—14.

Wydatki

Konwent na Łąkach, podobnie jak inne klasztory paulińskie, był zobowiązany do finansowego wspierania władz zakonnych. W 1700 roku na ten cel przekazano 50 złp. Suma ta stanowiła 2,51% całej kwoty, którą zebrali czternaście klasztorów funkcjonujących wówczas w polskiej prowincji (ogólna kwota to 1990 złp). Wyższe datki wpłynęły wówczas z konwentów na Jasnej Górze, w Beszowej i Pińczowie. Natomiast identyczną sumę (50 złp) przekazał konwent w Łęczeszycach. Świadczy to o dobrym stanie ekonomicznym klasztoru na Łąkach. W 1701 roku konwent na Łąkach przeznaczył dla władz prowincji datek w wysokości 50 złp, co stanowiło 2,45% całej kwoty przekazanej przez poszczególne konwenty (suma ogólna to 2040 złp)⁵⁰. W 1703 roku na potrzeby definitorium generalnego klasztoru na Łąkach

⁵⁰ AJG, sygn. 535, APP, t. 5 (1677—1703), k. 748, 767.

przekazał 10 złp, co stanowiło 11,76% całej sumy (85 złp) zebranej przez sześć klasztorów (Jasna Góra, Beszowa, Pińczów, Łęczeszycy, Łąki, Wieluń). W 1710 roku przekazano 72 złp, a w 1717 roku na potrzeby prokuratora generalnego w Rzymie klasztor przeznaczył 6 złp, dla prowincji 60 złp i na potrzeby studium generalnego na Skałce w Krakowie 100 złp. Łącznie klasztor przekazał 166 złp⁵¹. W 1719 roku na potrzeby polskiej prowincji klasztor śląski wypłacił 60 złp⁵².

W latach 1710—1711 paulini podjęli drobne inwestycje budowlane. Wzniesiono wówczas przy klasztorze izbę czeladną, piekarnię, tzw. gąsiornik i chałupę. Natomiast w Olbrachcicach wybudowano sień w kaplicy i grobowiec dla zmarłych zakonników, a w tamtejszej rezydencji wymieniono dach i wybudowano sień⁵³. W 1716 roku ukończono budowę kaplicy w Olbrachcicach. Murarz otrzymał za swoją pracę zapłatę w kwocie 1400 złp⁵⁴. W 1794 roku we wsi wzniesiono nową kaplicę, jednak nie zachowały się żadne rachunki dotyczące tej inwestycji⁵⁵.

Po zajęciu Śląska przez Prusy (1740) szybko podniesiono podatki. Na wsiach wprowadzono podatek zwany kontrybucją, który obejmował wszystkie grupy społeczne, także duchowieństwo i szlachtę. Podatek ten polegał na ściąganiu procentu od realnych zysków z danych dóbr. Dlatego też sporządzono kataster wszystkich majątków ziemskich. Ostatecznie podatek obowiązywał od 1743 roku. Szlachta płaciła 28,3% od czystego dochodu, duchowieństwo 50%, a chłopci 34%⁵⁶.

Dysponujemy danymi dotyczącymi podatków, jakie płacili paulini na Łąkach od grudnia 1744 do grudnia 1747 roku. W tym okresie klasztor zapłacił łącznie 11 363,17 złp. W grudniu 1744 roku zapłacono jedynie 1,07 złp, w 1745 — 3073,26 złp, w 1746 — 4146,20 złp, a w 1747 — 4140,25 złp. Miesięczne stawki podatków wahały się od 1,07 złp do 372,17 złp. Paulini płacili wówczas podatki z wsi Wieszczyce, Olbrachcice, Mochów i Wilków. Najwyższa stawka z Wieszczyca wynosiła miesięcznie 60,11 złp, z Olbrachcic — 84,11 złp, z Mochowa — 60,24 złp, a z Wilkowa — 48 złp⁵⁷.

Sytuacja ekonomiczna na Śląsku uległa znacznemu pogorszeniu w wyniku wojny siedmioletniej (1756—1763). Liczba ludności na Śląsku zmalała wówczas o 150 000 osób. Ponadto w 1766 roku Fryderyk II podniósł znacznie obciążenia dla Ślązaków⁵⁸. Ta polityka odbiła się także na finansach klasztoru na Łąkach⁵⁹.

⁵¹ AJG, sygn. 536, APP, t. 6 (1703—1719), k. 31, 673, 749—750.

⁵² AJG, sygn. 537, APP, t. 7 (1719—1731), k. 5.

⁵³ AJG, sygn. 1607 (*Prowincja Głogów 1703—1807*), k. 62.

⁵⁴ AJG, sygn. 570 (*Prowincja Głogów 1687—1753*), k. 153—154.

⁵⁵ J. ZBUDNIEWEK: *Katalog domów i rezydencji...*, s. 213.

⁵⁶ G. WĄS: *Dzieje Śląska od 1526 do 1806 r.* W: M. CZAPLIŃSKI et al.: *Historia Śląska*. Wrocław 2002, s. 209—210, 225.

⁵⁷ AJG, sygn. 1609 (*Prowincja Głogów 1702—1803*), k. 236—237.

⁵⁸ G. WĄS: *Dzieje Śląska od 1526 do 1806 r.* ..., s. 232—233.

⁵⁹ AJG, sygn. 1534 (*Konwent Głogów 1605—1802*), k. 183—185.

Jeżeli chodzi o strukturę wydatków, to materiał archiwalny pozwolił jedynie na ustalenie jej w 1801 roku. Rocznie klasztor uzyskał wówczas 12 000 złp, z tego 6000 złp wydano na podatki. Roczne utrzymanie jednego zakonnika kosztowało 1200 złp, a ponieważ w tymże roku konwent tworzyło sześciu zakonników, koszt ich utrzymania wynosił 7200 złp. Dlatego brakowało środków na utrzymanie jednego zakonnika, nie wspominając o pensjach dla czeladzi. To zapewne spowodowało, że w późniejszych latach w klasztorze pracowało maksymalnie czterech zakonników⁶⁰.

Niewielki zachowany materiał archiwalny pozwolił jedynie na ustalenie ogólnej struktury wydatków w latach 1700—1811 (tabela 6). Najwięcej wydawano na zapłacenie podatków, następnie na utrzymanie zakonników (żywność, napoje, ubiór itp.) oraz wydatki budowlane. Natomiast pomoc dla władz zakonu i prowincji stanowiła niewielki odsetek w strukturze wydatków.

Tabela 6

Struktura wydatków klasztoru Paulinów na Łąkach Panny Maryi
pod Głogówkiem

Kategoria wydatków	Procent
Pomoc władz zakonu i prowincji	1,31
Wydatki budowlane	4,48
Niezidentyfikowane	15,54
Utrzymanie zakonników	23,06
Podatki	55,61
Razem	100,00

Źródło: Obliczenia własne na podstawie: AJG, sygn. 570 (*Prowincja Głogów 1687—1753*), k. 153—154; AJG, sygn. 1534 (*Konwent Głogów 1605—1802*), k. 183—185; AJG, sygn. 1607 (*Prowincja Głogów 1703—1807*), k. 45—47; AJG, sygn. 1609 (*Prowincja Głogów 1702—1803*), k. 236—237; AJG, sygn. 535, APP, t. 5 (1699—1703), k. 748; AJG, sygn. 536, APP, t. 6 (1703—1719), k. 673, 749—750; AJG, sygn. 537, APP, t. 7 (1719—1731), k. 5.

Bilans finansowy

W latach 1710—1711 paulini musieli pożyczyć od niejakiej Staszkowej 1200 złp. Było to niezbędne, aby sfinansować koszty prac budowlanych. Chcąc spłacić dług, zakonnicy sprzedali 26 grzywnien srebra. Marszałek wielki litewski Marcjjan Domi-

⁶⁰ Ibidem, k. 183—185.

nik Wołłowicz mimo początkowego zainteresowania transakcją wycofał się z niej. W tej sytuacji srebro sprzedano kupcowi Szulcowi z Tarnowskich Gór. W wyniku tego paulini uzyskali 1350 złp. Z kwoty tej Staszkowej oddano 1200 złp, ale klasztor zalegał jeszcze ze spłatą 48,17 złp⁶¹.

Nie wszystkie przychody wpływały zgodnie z ustalonym harmonogramem. W 1735 roku klasztor nie otrzymał od poddanych i młynarza kwoty 3268 złp⁶². Z kolei około 1800 roku nie odebrał należności na kwotę 52 508 złp. Były to pieniądze z tytułu wyderkałów oraz pożyczek (dziekan głogówecki, mieszczanin głogówecki Szymon Krobach, ksiądz Tomasz Gawliczek). W 1803 roku długi wobec paulinów mieli mieszczanin głogówecki Adametz (7600 złp), niejaki Rhinke Leop-schütz (3600 złp), chłop Bernard z Dzierżysławic (800 złp), kościół w Raclawicach Śląskich (2400 złp) oraz konwent Paulinów w Wieruszowie (1000 złp). Łącznie klasztor nie otrzymał 15 400 złp⁶³.

W latach 1728—1731 konwent na Łąkach miał długi w wysokości 3244 złp. W tym m.in. generałowi zakonu należało wypłacić 1200 złp, parafiom Raclawice i Mionowice — 160 złp, za zakup żywności kupcowi Spilerowi — 192 złp, a rzemieślnikowi Olszəkowi za usługi — 24 złp⁶⁴. Z kolei około 1735 roku długi klasztorne wynosiły 941,03 złp, m.in. za żywność — 392 złp, za usługi — 29 złp oraz drewno — 11,12 złp⁶⁵. Natomiast około 1797 roku klasztor miał do spłacenia 349,04 złp zadłużenia⁶⁶. Kwestię bilansu finansowego ilustruje tabela 7.

Tabela 7
Bilans finansowy klasztoru Paulinów na Łąkach pod Głogówkiem w latach 1710—1803

Okres	Przychody			Wydatki			Bilans finansowy złp
	złp	WDJ	WDŁ	złp	WDJ	WDŁ	
1710—1711	4 367,24	100,00	—	4 148,27	100,00	—	+218,23
1728—1731	26 449,12	605,63	100,00	26 351,20	635,23	100,00	+98,08
1731—1736	42 589,08	975,19	161,02	46 619,27	1123,82	176,92	-4 029,19
1736—1739	27 903,00	638,92	65,52	21 383,22	514,47	45,87	+6 520,08
1745—1749	35 697,22	817,39	127,93	37 070,06	173,36	173,36	-1 373,16
1801—1803	26 540,00	607,71	74,35	22 964,00	553,58	61,95	+3 576,00

Źródło: Obliczenia własne na podstawie: AJG, sygn. 1609 (*Prowincja Głogów 1702—1803*), s. 245—246, 205, 209, 218—219, 231, 251; AJG, sygn. 1607 (*Prowincja Głogów 1703—1807*), s. 41—42, 45—47; AJG, sygn. 1534 (*Konwent Głogów 1605—1802*), k. 183—185.

⁶¹ Ibidem, k. 153.

⁶² Ibidem, k. 135—137.

⁶³ AJG, sygn. 1609 (*Prowincja Głogów 1702—1803*), k. 245—246, 249, 251.

⁶⁴ Ibidem, k. 195—198.

⁶⁵ AJG, sygn. 1534 (*Konwent Głogów 1605—1802*), k. 135—137.

⁶⁶ AJG, sygn. 1609 (*Prowincja Głogów 1702—1803*), k. 227—229.

Przychody według wskaźnika dynamiki jednopodstawowej (WDJ) wzrastały do 1736 roku, a w okresie 1736—1739 spadły. W latach 40. XVIII wieku przychody wzrosły, ale na początku XIX wieku znowu spadły i osiągnęły nieco wyższy poziom niż te z okresu 1728—1731. Z kolei wskaźnik dynamiki łańcuchowej (WDŁ) pokazuje, że przychody wzrastały i spadały naprzemiennie. Wydatki natomiast wzrosły zdecydowanie w latach 1731—1736. Sytuacja taka wynikała po części z zaległych czynszów, których w 1735 roku nie wypłacili poddani oraz młynarz (3268 złp)⁶⁷.

Dane te pozwalają stwierdzić, że z reguły klasztor miał dodatni bilans finansowy. Zysk wykazano w czterech z sześciu okresów rozliczeniowych, przy czym w latach 1710—1711 i 1728—1731 był on niewielki, natomiast w latach 1736—1739 oraz 1801—1803 — wysoki. Zebrane informacje świadczą o niestabilnej sytuacji finansowej. Okresy prosperity i kryzysów przeplatały się, to zaś utrudniało planowanie ewentualnych inwestycji, np. budowlanych.

Zakończenie

Klasztor Paulinów na Łąkach Panny Maryi pod Głogówkiem został ufundowany w 1388 roku przez księcia opolskiego Władysława. Konwent posiadał liczne zapisy wyderkafowe, które odgrywały znaczną rolę w ekonomice klasztornej. Jednak trzeba pamiętać, że przychody z tego źródła nie zawsze docierały na czas. Dlatego paulini często borykali się z trudnościami finansowymi. Inne źródła przychodów pochodziły z propinacji, czynszów poddanych, pomocy władz zakonu, dziesięcin czy opłat dzierżawnych. Największe znaczenie dla finansów klasztoru na Łąkach — obok wyderkafów — miały: wsparcie władz zakonu, propinacja oraz czynsze od poddanych i dzierżawy. Z kolei wśród wydatków największe kwoty pochłaniały podatki, szczególnie wysokie zwłaszcza za rządów pruskich, oraz koszty związane z utrzymaniem zakonników. Bilans finansowy z reguły był dodatni. Najwyższy zysk odnotowano w latach 1736—1739 i 1801—1803, a najmniejszy w latach 1728—1731. Klasztor miał również okresy deficytu finansowego. W latach 1731—1739 borykał się z głębokim kryzysem. Na tej podstawie można wnioskować, że jego sytuacja finansowa nie była stabilna. Wysokość przychodów i wydatków zależała od wielu czynników, wśród których wymienić trzeba warunki naturalne, działania zbrojne, przede wszystkim zaś — politykę fiskalną państwa pruskiego.

⁶⁷ Ibidem, k. 135—137.

Bibliografia

- BIELECKA J.: *Kontrakty lwowskie w latach 1768—1775*. Poznań 1949.
- CZWOJDRAK B., SPERKA J.: *Biskupi polscy wobec paulinów w Polsce średniowiecznej*. „*Studia Claromontana*” 2009, t. 27, s. 57—70.
- FLAGA J.: *Działalność duszpasterska zakonów w drugiej połowie XVIII wieku*. Lublin 1986.
- FLAGA J.: *Zakony męskie w Polsce w 1772 roku*. T. 2. Cz. 1: *Duszpasterstwo*. Lublin 1991.
- GACH P.P.: *Geografia strat zakonów w końcu XVIII i w XIX wieku*. Rzym 1980.
- GLIŃSKI W.: *Komisja Rządowa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego wobec wspólnot religijnych w Królestwie Polskim 1815—1820*. Warszawa 2002.
- IHNATOWICZ I., BIERNAT A.: *Vademecum do badań nad historią XIX i XX wieku*. Warszawa 2003.
- KARA L., KARA A.: *Zarys dziejów kościoła i klasztoru w Paulinach-Mochowie k. Głogówka*. „*Studia Claromontana*” 2011, t. 29, s. 391—438.
- KARBOWNIK H.: *Ofiary iura stolae na ziemiach polskich w latach 1285—1918*. Lublin 1995.
- KISBÁN E.: *Historia Zakonu Paulinów macierzystej prowincji węgierskiej*. T. 2. Jasna Góra 2009.
- KOPIEC J.: *Kościół na Śląsku u progu sekularyzacji*. W: *Sekularyzacja dóbr kościelnych na Górnym Śląsku w 1810 roku*. Red. F. WOLNIK. Opole 2011.
- KOŻBIAŁOWICZ CH.: *Wyjaśnienie do konstytucji paulińskich zwane „Directorium Ordinis S. Pauli Primi Eremitae” z roku 1736*. „*Studia Claromontana*” 1996, t. 16, s. 203—266.
- KUMOR B.: *Historia Kościoła*. Cz. 6: *Czasy nowożytne. Kościół w okresie absolutyzmu i oświecenia*. Lublin 1985.
- KUMOR B.: *Ustrój Kościoła katolickiego w zaborze pruskim w latach 1772—1815*. W: *Historia Kościoła w Polsce*. T. 2. Cz. 1. Red. B. KUMOR. Warszawa 1974.
- KWAŚ J.: *Zarys dziejów politycznych księstwa opolsko-raciborskiego (od śmierci księcia Jana Dobrego do zaboru Śląska przez Prusy)*. „*Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka*” 1978, R. 33, nr 4, s. 485—498.
- ORŁOWSKI T.: *Nowy leksykon ekonomiczny*. Warszawa 1998.
- SKARBEK J.: *Kościół katolicki na ziemiach polskich pod zaborami 1773—1848*. W: *Historia Kościoła*. T. 4: 1715—1848. Red. L.J. ROGIER, R. AUBERT, M.D. KNOWLES. Warszawa 1987.
- Słownik ekonomiczny dla przedsiębiorcy w warunkach rynku*. Szczecin 1994.
- SZYMAŃSKI J.: *Nauki pomocnicze historii*. Warszawa 2009.
- WĄS G.: *Dzieje Śląska od 1526 do 1806 r.* W: M. CZAPLIŃSKI et al.: *Historia Śląska*. Wrocław 2002.
- WOJCIECHOWSKI L.: *Najstarsze klasztory paulinów w Polsce. Fundacja — uposażenie — rozwój do koło 1439 roku*. „*Studia Claromontana*” 1991, t. 11, s. 7—217.
- WYSOCKI J.: *Kościół katolicki pod zaborem pruskim*. W: *Historia Kościoła w Polsce*. T. 2. Cz. 1. Red. B. KUMOR. Warszawa 1974.
- Zbiór dokumentów zakonu paulinów w Polsce*. T. 2. Oprac. J. ZBUDNIEWEK. Warszawa 2004.
- ZBUDNIEWEK J.: *Katalog domów i rezydencji polskiej prowincji paulinów*. „*Nasza Przeszłość*” 1969, t. 31, s. 181—228.
- ZBUDNIEWEK J.: *Paulini wczoraj i dzisiaj*. „*Studia Claromontana*” 2007, t. 25, s. 5—288.

Jacek Szpak

Financial situation of the monastery of the Order of Saint Paul the First Hermit located in Łąki Panny Maryi near Głogówek of the 18th and the 19th centuries

Summary

The monastery of the Order of Saint Paul the First Hermit located in Łąki Panny Maryi near Głogówek was founded in 1388 by Władysław, the Duke of Opole. The monastery had numerous *wyderkał* records (from German *der Wiederkauf* 'repurchasing, buying back'), which played a significant part in the monastery economy. However, the revenue stemming from the said source were not always timely. Therefore, the members of the order frequently had to deal with financial difficulties. Of the major importance for the monastery in Łąki were, apart from *wyderkał* records: the financial support from the order's superiors, propination laws, rents from subordinates, and lease. Among the expanses, in turn, the greatest involved taxation, especially high under the Prussian rule, and the Brethren's costs of living. When it comes to financial balance sheet, the monastery usually yielded profit: the greatest over the years 1736—1739 and 1801—1803, and the lowest in the years 1728—1731. The monastery also struggles with financial deficit. During the period 1731—1739 it underwent a deep crisis. The aforementioned allows to conclude that their financial situation was hardly stable and the ratio of revenues to expenses was determined by many factors, amongst them circumstances of nature, warfare, and most of all the fiscal policy lead by the Prussian state.

Key words: Silesia, Głogówek, the Order of Saint Paul the First Hermit, finance

Jacek Szpak

Finanzielle Lage des Paulinerklosters in Łąki Panny Maryi bei Oberglogau im 18. u. zu Beginn des 19. Jhs

Zusammenfassung

Der Paulinerkloster in Łąki Panny Maryi bei Oberglogau (pol.: Głogówek) wurde im Jahre 1388 vom Herzog Wladislaus II. von Oppeln gestiftet. Der Kloster besaß zahlreiche Rückkaufrechtsvermächtnisse, welche für Klosterfinanzen von großer Bedeutung waren. Da aber Erträge aus dieser Einkommensquelle nicht immer rechtzeitig eingingen, gerieten Pauliner häufig in finanzielle Schwierigkeiten. Außer der Rückkaufrechte waren Pauliner der Unterstützung seitens der Ordensbehörde, der Propination und den von Untertanen eingezogenen Zinsen und Pachtzinsen ausgeliefert. Den größten Teil ihrer Ausgaben stellten die besonders unter preußischer Regierung hohen Steuern und Unterhalt der Mönchen dar. Was die Finanzbilanz betrifft machten Pauliner meistens Gewinn, der höchste wurde dabei in den Jahren 1736—1739 und 1801—1803, und der niedrigste im Zeitraum 1728—1731 erzielt. Der Kloster musste sich aber auch mit Finanzdefiziten und in den Jahren 1731—1739 sogar mit tiefer Krise herumschlagen. Seine finanzielle Lage war also überhaupt nicht stabil und hing zweifelsohne von vielen Faktoren u.a.: von natürlichen Umständen, militärischen Handlungen aber vor allem von Fiskalpolitik des preußischen Staates ab.

Schlüsselwörter: Schlesien, Oberglogau, Paulinerorden, Finanzen